

Janez Štebe

LEGITIMNOST MEDNARODNEGA PRIDRUŽEVANJA DRŽAVE SLOVENIJE: PRIMER IZKORIŠČANJA ARHIVA DRUŽBOSLOVNIH PODATKOV

Izvleček

V prispevku predstavljamo nekaj možnosti uporabe podatkov, ki so na voljo v Arhivu družboslovnih podatkov (ADP) in pri z njim povezanih ponudnikih, za analizo problematike mednarodnega povezovanja Slovenije. Osvetljujemo različne pojmovne vidike podpore, ki se zrcalijo v spremenljivkah, kot sta zaupanje ustanovam in zadovoljstvo z njihovim delovanjem. Poudarili smo različne možnosti problemsko usmerjenega iskanja, pregledovanja in analize podatkov. Zaključili smo z ugotovitvijo o velikem potencialu podatkov za uporabo pri poučevanju in za različne interdisciplinarno zasnovane raziskave preteklosti in sodobnosti.

Ključne besede

politična podpora, mednarodne ustanove, EU, OZN, NATO, informacijska pismenost, družboslovni podatki, sekundarna analiza

Uvod

Država Slovenija se je v obdobju od osamosvojitve pridružila trem osrednjim mednarodnim ustanovam – OZN, EU in NATO. Članstvo v OZN so državljani posredno podprli s plebiscitom leta 1990, pridružitve EU in NATO pa s podporo na referendumu. Za razumevanje ozadja tovrstnih odločitev si lahko pomagamo s podatki sočasnih anketnih raziskav, ki so na voljo za podrobne analize. V prispevku bomo predstavili nekaj možnosti, kako bi lahko podatke, ki so na voljo v Arhivu družboslovnih podatkov (ADP) in pri z njim povezanih podatkovnih arhivskih ponudnikih, uporabili za dodatno osvetlitev problematike mednarodnega povezo- vanja Slovenije z vidika oblikovanja podpore javnosti. Različna aktualna dogajanja, kot sta britanska odločitev o izstopu iz EU ali pa včlanitev Črne Gore v NATO, nam nakazujejo široko polje mogočih razlag in položajev, v katerih deli javnosti in različna interesna ozadja pripeljejo do dostikrat usodnih odločitev. Zaradi tega je razumevanje tovrstnih ozadij in njihovega gibanja v času lahko koristno za premislek o tem, kako naj se mednarodne ustanove in različni nacionalni akterji obnašajo in kakšne cilje naj si zastavijo v svojih ravnanjih.

Predstavitev problema

Podpora političnim ustanovam se, kot je zastavljeno znotraj uveljavljenega pristopa teorij o demokratičnem političnem sistemu, zagotavlja skozi moralno in instrumentalno podlago.¹⁰ Prva izraža prepričanje, da ustanove dolgoročno predstavljajo pravično ureditev in so torej skladne z demokratičnimi vrednotami, kar jim zagotavlja legitimnost. Druga je povezana z njihovim delovanjem, odziv- nostjo na pobude in s tem, ali prinašajo rezultate, ki se od njih pričakujejo, skratka z učinkovitostjo.

Na podlagi navedene konceptualizacije politične podpore lahko nanizamo ves spekter različnih vrst odnosa do različnih posameznih objektov politične podpore. Vprašanje vrst politične podpore kot izraženega odnosa do objekta je pomembno kot izhodišče za pojasnjevanje njihovega ozadja, kar je običajno eden od ciljev analize podatkov.

Odnose lahko v eni skrajnosti karakteriziramo v skozi politično delovanje izra- ženo naklonjenost, ki se kot mnenje izraža v referendumski odločitvi.¹¹ Ta, formalizi-

¹⁰ Lipset, *Political man*.

¹¹ Prim. Szczerbiak in Taggart (ur.), *EU Enlargement and Referendums*.

rana kot volja večine v okviru pravil političnega delovanja, predstavlja konsenzualno sprejet način demokratičnega sprejemanja odločitev. V anketnih podatkih lahko na podlagi odgovorov posameznika sledimo napovedim delovanja (kako nameravaš glasovati na referendumu), hipotetičnemu delovanju (kako bi glasoval, če bi referendum bil) ali pa poročilu o preteklem delovanju (kako si glasoval).¹² Lahko analiziramo tudi uradne podatke referendumov, denimo v povezavi s prostorskimi značilnostmi volilnih enot.¹³ Ali pa podatke, zbrane na izhodu z volišč (t. i. *exit pool*). Referendumske odločitve lahko izhajajo iz globoko zasidranih vrednot in na njih utemeljeni emocionalni naklonjenosti, lahko pa izvirajo iz hladne preračunljivosti glede koristi, ki si jih obetamo, se pravi, da se v njih izražata vidik legitimnosti in učinkovitosti. Zanimivo je lahko ravno to, kaj pri kom prevlada v določenem trenutku.¹⁴

Odnos do različnih političnih objektov, naj gre za znane osebnosti iz političnega življenja, politične stranke, nacionalne ustanove, kot so sodišča, vlada, parlament, pa tudi nadnacionalne ustanove, kot so OZN, NATO in EU, če v njem prevladujejo moralna prepričanja, opredeljujemo in merimo skozi zaupanje. To običajno izraža neko dalj trajajočo in precej stabilno naklonjenost, ki predstavlja kapital v smislu ohranjanja legitimnosti ustanov, tudi ko te občasno ne izpolnjujejo pričakovanj. Govorimo lahko tudi o postopni eroziji zaupanja, če se pomanjkljivosti tudi na dolgi rok ne odpravljajo in ni videti odziva in odgovornega delovanja. Nasprotno pa vidik učinkovitosti delovanja ustanov, če se pogovarjamo o anketnih podatkih iz splošne populacije, običajno merimo s pomočjo ocen zadovoljstva posameznikov z delovanjem posameznih ustanov in akterjev.

Odprte možnosti nadaljnjih analiz podatkov

Podatki, ki so na voljo v ADP, so večinoma nastali v okviru akademskih projektov, ki so se po možnosti zaključili z objavami zaključkov. Vendar možnosti za analize, ki jih ponujajo podatki, s tem še zdaleč niso izčrpane. Tu lahko nakažemo dva prevladujoča pristopa, s katerima – in z njuno kombinacijo – se odpira neomejeno veliko različnih mogočih analiz.

Izhodišče predstavlja opisni pristop, ki uporablja logiko primerjave za prikaz stanja na določenem področju. Lahko primerjamo razširjenost zaupanja in zado-

12 Central Archive, *Central and Eastern Eurobarometer 1990–1997*.

13 Prim. Repolusk, *Geografska analiza volitev leta 1990*.

14 Gl. npr. analizo podatkov CEEB: Štebe, *Support for the European union from a comparative perspective*.

voljstva ter napovedi referendumske odločitve v času in med državami. Zanima nas širok spekter različnih vrst odnosa do različnih objektov, vključno s tem, koliko so posamezniki informirani in ali sploh poznajo posamezne organizacije. Dostop do podatkov iz različnih obdobj omogoča tovrstne primerjave. Ali je položaj v Sloveniji v določenem obdobju kaj posebnega v primerjavi z drugimi državami? Če nas denimo zanima odnos do NATO, kako se v njem odražajo kulturne in geopolitične danosti, če primerjamo države, kot so Poljska, Slovenija, Srbija in Črna gora? Nekatere raziskave, ki so bile tematsko povezane z volitvami in ostalimi aktualnimi temami, vsebujejo tudi vprašanja o odnosu do NATO; očitno gre za eno od tem, o katerih so se vodile razprave.¹⁵

Drugi pristop, ki mu pravimo pojasnjevalni pristop, se ukvarja z vprašanji kot so: kdo so zmagovalci in kdo poraženci pridruževanja; čigav projekt je to bil; kako ocenjujejo posledice, če razlikujemo elite, različne generacije, ločujemo glede na ideološko in politično usmerjenost...

Kombinacija obeh pristopov vodi v zahtevno »večnivojsko« analizo, kjer nas zanima, kateri dejavniki so v ozadju politične podpore in kako se njihovo delovanje spreminja, npr. v zvezi z EU, kakšna so bila pričakovanja v različnih obdobjih, pred, po osamosvojitvi, v času pridružitvenih pogajanj in pa v času polnega članstva. Po eni strani se spreminja samo delovanje ustanov, gredo skozi institucionalno preobražanje, nosilci funkcij se menjajo, politike prinašajo različne rezultate. Po drugi strani se spreminja perspektiva, skozi katero se oblikuje odnos, govorimo o fluidnih in mešanih družbenih identitetah,¹⁶ globalizmu, spreminjanju ideoloških usmerjenosti in vrednot, npr. odnosa do NATO v povezavi z odnosom do kapitalizma, prislovičnega antiamerikanizma Slovencev. Ali pa je pomembnejša perspektiva skozi vrednote varnosti, mednarodnega vpliva in antimilitarizma?

Primer »podatkovnega novinarstva« predstavlja še drugačno, v aktualnost usmerjeno in s podatki obogateno analizo medijskega dogajanja. Aktualni referendum o izstopu iz EU predstavlja poligon za različne tovrstne analize, pri katerih je poudarek ravno na izkoriščanju različnih možnosti obstoječih razpoložljivih podatkov.¹⁷

¹⁵ Npr. Markowski et al., *Polish National Election Study 2001*. Bačević, *Jugoslovansko javno mnenje*, 1995.

¹⁶ Mlinar in Štebe, *Odpiranje v svet v zavesti Slovencev in Slovenk*.

¹⁷ Simpson, *Making Sense of Brexit*, <http://blog.ukdataservice.ac.uk/making-sense-of-brexit-the-data-you-need-to-analyse/>. Za pojasnjevalno usmerjeno poglobljeno analizo gl. npr. Simpson in Loveless, *Another chance?*.

Primer iskanja podatkov

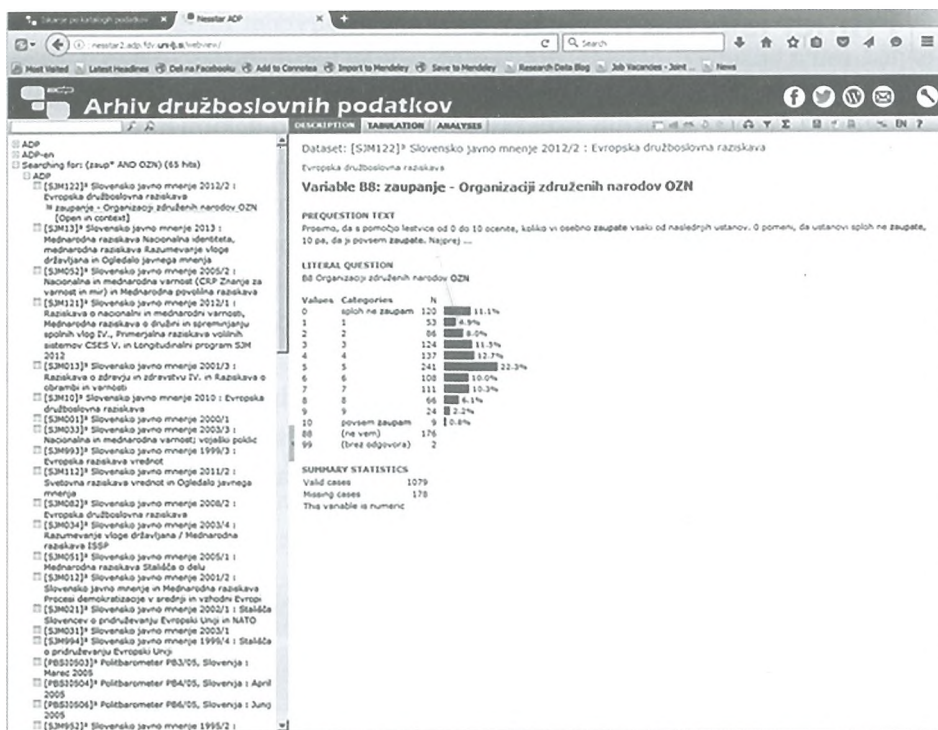
Pri iskanju podatkov za določen namen si lahko pomagamo s spletnim katalogom.¹⁸ Podatki različnih raziskav, ki so na voljo, so dokumentirani v elektronski obliki. Poleg samega opisa raziskave in njene metodologije so anketni podatki opisani tudi na ravni posameznih spremenljivk v datoteki. Najbolj podrobno raven opisa spremenljivk predstavlja polno besedilo vprašanja in pripadajočih mogočih odgovorov, kakor se je pojavilo v vprašalniku. Lahko si pomagamo tudi s povzetkom in predmetnimi oznakami, ki pa so manj podrobne. Če imamo jasno predstav o temi, ki nas zanima, kot denimo v našem primeru, ko želimo izvedeti, kakšne podatke imamo na voljo za analizo odnosa do mednarodnih ustanov, lahko tako iščemo z možnostjo »zahtevnega iskanja«, kjer nam seznam zadetkov izlušči, pri katerih spremenljivkah se v besedilu vprašanja pojavljajo posamezne besede in njihove kombinacije (Slika 1).

Slika 1: Možnost naprednega iskanja znotraj kataloga ADP.

Zadetki iskanja predstavljajo niz opisov raziskav, v katerih se pojavlja ena ali več spremenljivk z ujemajočim besedilom. Spremenljivke si lahko ogledamo v polnem opisu metapodatkov, in če po vsebini ustrezajo našim analitičnim potrebam, si jih lahko označimo kot kandidate za nadaljnje analize (primer Slika 2).

¹⁸ Katalog Arhiva družboslovnih podatkov Nesstar, <http://nesstar2.adp.fdv.uni-lj.si/webview/>.

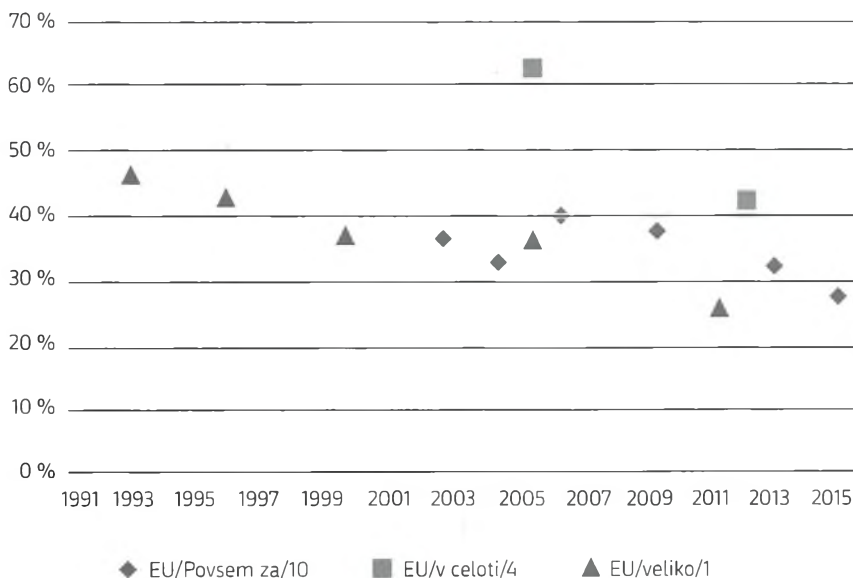
Slika 2: Rezultat iskanja, seznam zadetkov spremenljivk v posameznih raziskavah.

Metodološki razmislek pri izboru podatkov

Pri izboru spremenljivk smo pozorni na dostopne metapodatkovne opise. Pri opisnem pristopu nas zanimata časovna in prostorska (geografska) razsežnost pojava; npr. Politbarometer kaže mikrodinamiko v mesečnih pregledih. Vendar je primerljivost podatkov odvisna od metode zbiranja. Politbarometrijska raziskava je bila izvedena telefonsko na vzorcu polnoletnih prebivalcev, ki so imeli stacionarni telefonski priključek. Ti podatki lahko zaradi načina izvedbe odstopajo od podatkov ankete Slovensko javno mnenje, ki se izvaja z osebnim obiskom anketarja na domu anketiranca.

Odvisno od oblike vprašanja (besedila, položaja v vprašalniku, konteksta raziskave ipd.) lahko pričakujemo nekoliko drugačne odgovore, zato je priporočljivo preveriti tovrstne podrobnosti. Na Grafu 1 so predstavljeni opisni rezultati treh verzij lestvic odgovorov: 0 – »sploh ne zaupam« do 10 »povsem zaupam«, 1 »sploh

nič ne zaupam« do 4 »v celoti zaupam« ter vprašanje o zaupanju z odgovori 1 »veliko« do »sploh ga ni«. Lestvice imajo različno število mogočih stopenj, nekatere se začnejo z negativno oceno, druge s pozitivno, ena od lestvic ima sredino, drugi dve samo pozitivni in negativni pol. Običajno tovrstne podrobnosti vplivajo na dane odgovore, kar se vidi iz različnih deležev podpore v sočasno izvedenih anketah (seštete so ocene pozitivnega zaupanja).

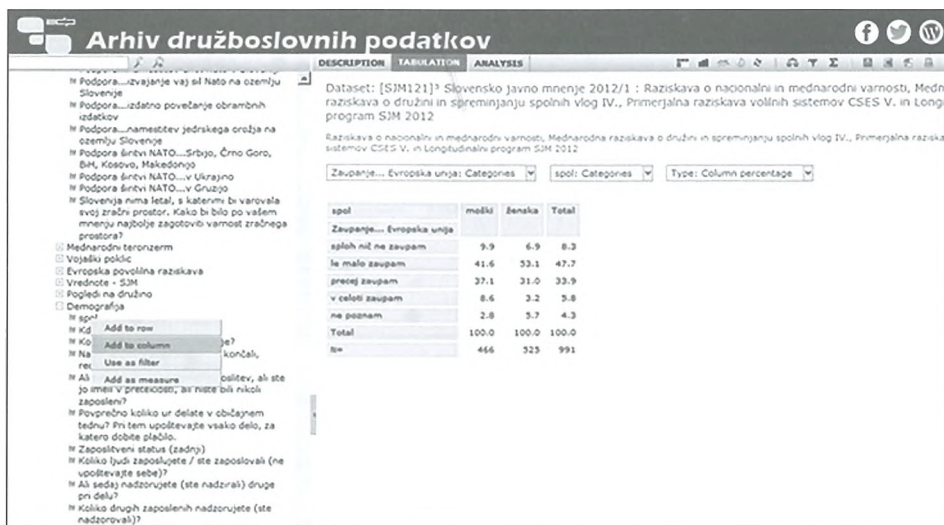

Za pojasnjevalni pristop je pri izboru podatkov pomembno upoštevati, katere ostale spremenljivke so na voljo za namen analize. Denimo primer analize mednarodnih podatkov, ki se ukvarja z vprašanjem, od česa je odvisno pogosto ujemanje med zaupanjem in podporo na ravni EU in nacionalni ravni, ki je v okviru večnivojskega odnosa do oblasti lahko odvisno od konstelacij v posameznih državah. Na mikroravni anketnih podatkov poleg odvisne spremenljivke zaupanje v EU parlament uporablja spremenljivke: zaupanje v nacionalni parlament, bližina vladajoči stranki, zadovoljstvo z delovanjem javne uprave, posplošeno zaupanje, zanimanje za politiko, ideološka usmerjenost itd.¹⁹

Poleg vsebine podatkov sta pomembni njihova urejenost in dostopnost. Podatki, ki so podrobno dokumentirani, ki so harmonizirani med različnimi državami ali obdobji in ki so takoj dostopni, bodo prej pritegnili zanimanje za

¹⁹ Munoz et al., Institutional trust and multilevel government.

nadaljnje raziskave. Zanimivost analiz se začne, ko uporabnik podatkov začne iskati povezanosti (korelacije) med različnimi spremenljivkami. Za laične uporabnike je pri tem lahko pomembna možnost preprostih sprotnih analiz prek spletnega vmesnika, kot kaže primer preproste analize povezanosti med spolom in zaupanjem v EU²⁰ (Slika 3).

Slika 3: Primer analize povezanosti med spremenljivkami na portalu ADP.

Razprava in zaključek

Različnih dostopnih podatkov in z njimi povezane literature je zelo veliko, več, kot jih lahko obdela posameznik. Z dostopom do podatkov se odpirajo možnosti preverjanja in dopolnjevanja ugotovitev drugih, pri tem pa je pomembno dokumentiranje metodoloških značilnosti in dosledno navajanje uporabljenih podatkov, postopkov predelave podatkov, načina predstavitve itd.

Seznanjanje z delom s podatki je lahko tudi spodbuda za oblikovanje državljanske znanosti, delo s podatki se lahko vključi kot pripomoček pri poučevanju. Navsezadnje na ta način ne populariziramo samo znanosti, pač pa lahko spodbudimo tudi kritično razmišljanje in osveščeno državljansko držo.

Z dostopom do raznovrstnih podatkov, kot so »veliki podatki«, podatki digitalne humanistike, kot so digitalizirana arhivska gradiva, jezikovni korpusi,

²⁰ Hafner - Fink et al., *Slovensko javno mnenje 2012/1*.

vključno z družbenimi mediji, sočasni in pretekli uradni podatki – npr. podrobni referendumski podatki, prepisi sej parlamenta ipd., lahko še obogatijo in razširijo možnosti njihove izrabe. S tem se odpirajo tudi nove možnosti sodelovanja različnih infrastrukturnih enot, kot so DARIAH, pri kateri sodeluje SIstory, CESSDA z ADP, ESS, in možnosti meddisciplinsko zasnovanih raziskovalnih projektov.

Viri in literatura

Bačević, Ljiljana. *Jugoslovansko javno mnenje 1995*. *GESIS Data Archive, Cologne*, 1997. ZA2910 Data file Version 1.0.0, doi:10.4232/1.2910

Central Archive for Empirical Social Research. *Central and Eastern Eurobarometer 1990–1997: Trends CEEB1-8*. European Commission [Principal investigator]. *GESIS Data Archive, Cologne*, 1997. ZA3648 Data file Version 1.0.0, doi:10.4232/1.3648.

Hafner - Fink, Mitja, Janez Štebe, Brina Malnar, Samo Uhan in Slavko Kurdija. *Slovensko javno mnenje 2012/1: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti, Mednarodna raziskava o družini in spreminjanju spolnih vlog IV., Primerjalna raziskava volilnih sistemov CSES V. in Longitudinalni program SJM 2012 [datoteka podatkov]*. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 2012. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2013. ADP - IDNo: SJM121.

Katalog Arhiva družboslovnih podatkov Nesstar: *Nesstar ADP*. Dostopno na: <http://nesstar2.adp.fdv.uni-lj.si/webview/> (5. 7. 2016).

Lipset, Seymour Martin. *Political man: the social bases of politics*. Garden City (N. Y.): Doubleday, 1963.

Markowski, Radosław, Stanisław Gebethner, Mirosława Grabowska, Paweł Grzelak, Krzysztof Jasiewicz, Lena Kolarska-Bobinska, Krzysztof Korzeniowski, Jacek Wasilewski, Włodzimierz Wesolowski in Edmund Wnuk-Lipinski. *Polish National Election Study 2001 (PGSW)*. *GESIS Data Archive, Cologne*, 2006. ZA4335 Data file Version 1.0.0, doi:10.4232/1.4335

Mlinar, Zdravko in Janez Štebe. *Odpiranje v svet v zavesti Slovencev in Slovenk: mobilnost in identifikacija v prostoru tokov. V: Živiljenjsko okolje v globalni informacijski dobi, knj. 2: Globalizacija bogatí in/ali ogroža?*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2012, str. 147–178.

Munoz, Jordi, Mariano Torcal in Eduard Bonet. Institutional trust and multilevel government in the European Union: Congruence or compensation?. *European Union Politics* 00(0), 1–24, 2011, doi: 10.1177/1465116511419250.

Repolusk, Peter. Geografska analiza volitev leta 1990. *Geographica Slovenica*, 23, 1992, str. 209–221.

Simpson, Kathryn in Matthew Loveless. Another chance? Concerns about inequality, support for the European Union and further European integration. *Journal of European Public Policy*, 16 June 2016, str. 1–21, doi: 10.1080/13501763.2016.1170872.

Simpson, Kathryn. *Making Sense of Brexit – the data you need to analyse*; *Data Impact Blog*. Dostopno na: <http://blog.ukdataservice.ac.uk/making-sense-of-brexit-the-data-you-need-to-analyse/> (5. 7. 2016).

Szczerbiak, Aleks in Paul Taggart (ur.). *EU Enlargement and Referendums*. New York: Routledge, 2005.

Štebe, Janez. Support for the European union from a comparative perspective: stability and change in the period of transition. *Central European political science review*, II, št. 3, 2001, str. 92–111.